

1 Lääkäriprofessio ja professionalismi lääkärin työssä – ihanne ja ongelmat

A M O S P A S T E R N A C K

Motto:

William Osler (1907): Olet tässä ammatissa kutsumuksesta, et kaupantekijänä: kutsumuksesta, jossa olennaista on oma uhrautuminen ja potilaasi hoidolle omistautuminen sekä rakkaus ja lempeys (hellyys) lähimmäistäsi kohtaan. Meidän on tehtävä työmme hyvän tekijöinä, mikä merkitsee, että toimintamme kohoo joka-päiväisen elämän pikkumaisuuksien yläpuolelle.

Kirjan toimittajat (2016): Potilaiden, yhteiskunnan ja lääkärin välinen luottamus edellyttää yhtenäistä lääkärikuntaa, jolla on yhteiset terveydenhuoltoa koskevat arvot.

Professio

Ammatteja, jotka perustuvat monimutkaisten tietojen ja taitojen hallintaan, kutsutaan professioiksi. Professioniin kuuluvia kutsutaan usein ammattikunnaksi. Profession jäsenillä on pitkälle erikoistunut ammattiin johtava, usein akateeminen tai sitä vastaava korkeakoulututkinto, minkä vuoksi vain ammattikunnan jäsenillä on hallussaan profession tieto- ja taitovaranto. Joihinkin professioihin, esimerkiksi lääkäriprofessioniin, kuuluu olennaisesti uutta tietoa luova tutkimus ja siihen perustuvien sovellusten käyttö ja levittäminen osana ammatin harjoittamista.

Professioilla on ammattikunnan luomat eettiset säännöt, joihin sen edustajat ovat sitoutuneet. Professio säätelee ja valvoo sääntöjen noudattamista. Yhteiskunta tunnustaa professioiden eettiset koodit ja seuraa niiden noudattamista. Esimerkkejä nykyajan professioista ovat lääkärit, sairaanhoitajat, lakimiehet, opettajat, papit ja upseerit. Lääkärien kohdalla on puhuttu "kutsumusammattista" käsitteen positiivisessa mielessä, jolloin tieteellinen näkökulma ja vahva ammattitaito yhdistettynä altruistiseen toimintatapaan ja hyvän tuottamiseen ovat ydinasioita.

Profession etiikka suojaa ammattikunnan ydintehtävää. Siksi lääkäriprofession yhteydessä puhutaan usein arvoista ja ihanteista. Ideaalitilanne olisi, että kaikilla lääkäreillä olisi yhteiset terveydenhuoltoa koskevat arvot ja korkea moraali sekä koskemattomuus ja riippumattomuus toteuttaa eettisiä ihanteitaan.

Profession ja yhteiskunnan välillä on periaatteessa kirjoittamaton sopimus, joka turvaa lääkäreille ammatin harjoittamisen autonomian ja itsesäätelyn etuoikeuden kurinpidollisine toimineen. Sopimukseen kuuluu myös, että lääkärit ovat mukana määrittelemässä lääkärikoulutuksen sisältöä ja ammatillisen laillistamisen edellytyksiä.

Lääkärin kliininen autonomia on profession tärkeimpiä piirteitä. Se luo pohjan potilaan ja lääkärin väliselle luottamukselliselle hoitosuhteelle, jossa lääkäri toteuttaa ne hoitoa koskevat valinnat, jotka hän tietonsa ja taitonsa pohjalta katsoo parhaaksi. Kyse ei ole lääkärin vallan tai mielivallan toteuttamisesta. Yhteiskunnan lääkäreille myöntämä autonomia edellyttää, että professio toiminnassaan asettaa potilaan ja yhteiskunnan edun kaiken muun, myös oman etunsa, edelle.

Historiallinen tausta

Lääkäreitä voidaan pitää aidon profession edustajina vasta 1800-luvun loppupuolelta, kun oli kehitetty tieteellisiä menetel-

miä ihmisen anatomian, biokemian ja fysiologisten toimintojen tutkimiseen. Lääketiede kehittyi luonnontieteiden helmassa, ja alkoi tarjoutua mahdollisuuksia ymmärtää tautien syitä, niiden aiheuttamia näkyviä kudosuutoksia ja oireita. Tärkeä käännekohta oli 1900-luvun alku, jolloin oivallettiin, miten tärkeää oli sijoittaa lääkärikoulutuksen klininen opetus yliopistojen kanssa yhteistyössä toimiviin sairaaloihin (Flexner). Täten luotiin edellytykset sille, että lääkärin koulutuksessa saattoivat toteutua professiota luonnehtivat keskeiset periaatteet: ylivoimaisuus eli vahva ammattitaito ja kompetenssi sekä ainutlaatuisen tiedon ja taidon hallinta.

Profession ihanteisiin kohdistuu paineita muuttuvassa yhteiskunnassa

Nyky-yhteiskunnassa tapahtuneet kehitystrendit aiheuttavat paineita ja muutoksia profession toimintaedellytyksiin ja profession kohdistuviin odotuksiin ja ihanteisiin. Näitä seikkoja, jotka uhkaavat profession jatkuvuutta, käsitellään jäljempänä tässä luvussa.

Kaikissa tapauksissa professio ja sen jäsenet ovat vastuussa tekemisestään ensi kädessä palvelujen saajille ja yhteiskunnalle. Yhteiskunnassa tapahtuvat muutokset, ennen kaikkea lääketieteen kehittyminen ja sairauksien hoitoon käytettävissä olevien varojen rajallisuus, heijastuvat siihen, miten profession toiminnan ihanteet voivat toteutua. Raadollinen esimerkki ovat uudet syöpään tehoavat erittäin kalliit lääkkeet, joiden valikoiva käyttö asettaa lääkärin etiikan koetukselle.

Professionalismi (professionaalisuus)

Professionalismi on vaikeasti määriteltävä käsite, eikä sille ole luontevaa suomenkielistä vastinetta. Suomen kielessä käytetyt

termit, kuten esimerkiksi ammatillisuus, ammatillaisuus, ammat-
timaisuus, ammatillistuminen, eivät välttämättä sisällä sitä mo-
raaliin ja eettiseen tarkasteluun perustuvaa ainesta (latausta), jon-
ka tuo mieleen käsite professionalismi. Voi kuitenkin olla niin,
että vaikka täsmällinen määrittely on vaikeaa, miltei jokainen ym-
märtää, mitä tarkoitetaan, kun puhutaan lääkärin ammattiin kyt-
keytyvästä professionalismista.

Lääkärin professionalismia voidaan yleisellä tasolla pitää am-
mattikunnan – profession – sitoutumisena yhteisiin ammattieet-
tisiin velvoitteisiin ja hyvän ammatinharjoittamisen ihanteeseen.
Tavoitteena on pyrkimys kohti ylivertaisuutta (excellence), jossa
professiolla on terveydenhuoltoa koskevat yhteiset arvot, käytän-
nöt ja toimintatavat. Niiden avulla saavutetaan yleisön luottamus
lääkäreihin ja tuetaan sitä. Olennaista on, että lääkärin tieto, klii-
niset taidot ja arvostelukyky suojelevat ihmisten hyvinvointia ja
palauttavat sen tarvittaessa.

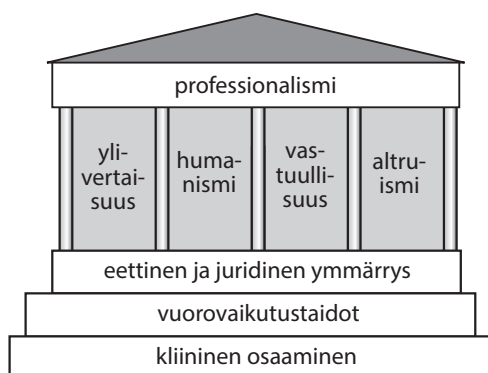
Ylevaltä tuntuvien tavoitteiden toteutuminen edellyttää poti-
laiden ja lääkärin kumppanuutta. Se pohjautuu molemminpuo-
liseen kunnioitukseen, luotettavuuteen ja vastuuseen. Vastuu ei
ole välttämättä symmetrinen, mutta molempia osapuolia tarvi-
taan. Lääkärin on oltava valmis kantamaan vastuu hoitoa koske-
vista päätöksistä silloin, kun potilaalla ei siihen ole edellytyksiä.
Aivan keskeinen asia on potilastyössä kohtaavien keskinäinen
luottamus: potilaiden luottamus lääkäriin ja yhteiskunnan luo-
maan järjestelmään ja hoitavan tahon luottamus siihen, että pal-
veluja hakevat lähestyvät palvelujen tarjoajia rehellisellä mielellä.
Professionalismi elää ja sen yksityiskohtaiset tavoitteet muuttu-
vat ajan mittaan. Muutokset heijastuvat odotuksiin, joita yleisöllä
voi olla lääkäriprofessiota kohtaan, ja myös siihen, miten lääkärit
suhtautuvat yhteiskunnassa tapahtuviin muutoksiin.

Professionalismin komponentit

Professionalismin sisältämään ihanteeseen kuuluu, että lääkärit toimintaympäristöstään riippumatta aina sitoutuvat ammattieetisiin velvoitteisiinsa. Lääkäri hoitaa aina potilaansa parhaan kykynsä mukaisesti asettamalla potilaan edun muun ja ennen kaikkea oman etunsa edelle. Vahvaa ammattitaitoa on jatkuvasti pidettävä yllä ja kehitettävä, jotta tämä onnistuu. Vaitiolovelvollisuus, rehellisyys, lahjomattomuus ja potilaan tahdon kunnioittaminen ovat lääkärin ammattietiikan kulmakiviä.

Keskeinen ammattietiikkaan kuuluva lääkärin velvoite on lisäksi kunnioittaa humanistisia arvoja, joita ovat esimerkiksi empatia, myötätunto ja myötäeläminen, luotettavuus ja auttamisen halu. Ydinasioita ovat myös kumppanuus terveydenhuollon muiden ammattilaisten kanssa ja pyrkimys toteuttaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta tasa-arvoa edistämällä ja syrjintää estämällä.

Lääkärin professionalismia voidaan pohtia myös tarkastelemalla niitä rakenteita, joista se koostuu. Tällöin Arnoldin ja Sternin oheinen "temppelikuva" toimii erinomaisena mallina (2006).

Vankka kliininen osaaminen, hyvät vuorovaikutustaidot ja ymmärrys professioon kohdistuvista eettisistä ja juridisista velvoitteista ja oikeuksista ovat professionalismin kivijalka. Professionalismia kannattavat kivijalkaan nojaavat neljä pylvästä, jotka ovat sen keskeiset tukipilarit: erinomaisuus tai yliveraisuus (excellence), humanismi, vastuullisuus ja altruismi. Jokaista tarvitaan, jotta rakennelma ei sortuisi.

Yliveraisuus (excellence, vahva ammattitaito) koostuu osamisesta, vuorovaikuttamistaidoista ja eettisyydestä. Lääkäri pyrkii kohti huippuosaamista, jonka edellytyksenä on jatkuva kouluttautuminen ja elinikäinen oppiminen, toiminnan laadun seuraaminen ja sen parantaminen. Usein unohdettu, mutta tärkeä osa on uuden tiedon tuottamisella; tutkimusta ei jokainen lääkäri voi tehdä, mutta sen merkitys ja perusteet on jokaisen syytä tunnustaa.

Humanismilla on keskeinen rooli lääkärin työssä, vaikka ihmisruumiiseen kohdistuva tutkimus ja hoito perustuvatkin suurimmalta osaltaan luonnontieteelliseen ajatteluun. Potilaan ja lääkärin kohtaaminen on kahden ihmisyyksien välinen tapahtuma, jossa lääkärillä on oltava käytössään kyky tunkea kiinnostusta toisen edustamaa yksilöllisyyttä ja ihmisyyttä kohtaan, kunnioittaa potilaan vapaata tahtoa, osoittaa empatiaa ja myötätuntoa. Rehellisyys, luotettavuus ja luottamuksellinen asioiden käsittely ovat avainasemassa. Lisäksi humaani suhtautuminen edellyttää, että erehtyväisyys hyväksytään ja jos virheitä sattuu, ne myönnetään avoimesti ja pyritään korjaamaan.

Vastuullisuus sisältää monta nykyaikaan sopivaa terveydenhuollon toiminnan periaatteisiin luettavaa seikkaa. Tärkeää on velvollisuus toimia yhteistyössä ns. tiiminä muiden terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Se on myös vastuuta siitä, että yhteisesti hyväksytyillä terveydenhuollon eettisillä periaatteilla on turvattu jatkuvuus ja että ne toteutuvat koko ajan. Vastuullisuutena voidaan myös pitää sitä, että lääkäri ottaa vastaan johtamisen tehtävät ja osaa tarvittaessa olla johdettavana.

Aivan keskeinen rooli on vastuun kantaminen profession itse-sääteystä, johon kuuluu ammatillisen osaamisen turvaaminen ja eettisyyden noudattaminen. Itsesääteelyyn läheisesti kytkeytyvä asia on, että potilas-lääkärisuhdetta uhkaavat tai häiritsevät eturistiriidat käsitellään vastuullisesti ja eettisesti. Tällaisia ovat kaupallisten tahojen edut, sidonnaisuudet kaupallisiin toimijoihin ja alan auktoriteetteihin sekä toimiminen sosiaalisen epätasa-arvon poistamiseksi.

Altruismi on kenties vaikeimmin määriteltävissä oleva professionalismin tukipylväs. Altruismilla tarkoitetaan toimimista toisten hyvinvoinnin puolesta. Hädänalaisia autetaan ja tuetaan. Ideaalina on oman tai oman toimintayksikön edun toissijaistaminen potilaan etuun nähden. Nuoret lääketieteen opiskelijat pitävät alansa valinnan vaikuttimena useimmiten juuri auttamisen halua ja ilmentävät näin altruistisen maailmankuvansa. Pyyteettömän altruismin olemassaolo on kuitenkin kyseenalaista. Onko altruistisella toiminnalla kuitenkin aina jonkinlainen vastavuoroisuutta edellyttävä piirre? Potilaiden hoidossa kyse voi olla lääkärin saamasta palkitsevasta kiitoksesta, näkyvästä lahjan muodossa annetusta tunnustuksesta jne. Myös työstä saatu palkkio tai palkka tietenkin kannustavat toimimaan potilaan eduksi. Usein lääkäri asettaa työssään saamansa aineellisen hyödyn toisarvoiseksi verrattuna potilaansa osoittamaan kiitollisuuteen.

Arvojen listauksen rinnalle tarvitaan kollegiaalisuutta

Toiminnalliseen sisältöön perustuva professionaalisuuden määritelmä

Kollegiaalisuus on professionalismin ydinkysymyksiä, koska vain yhdessä toimiminen, yhteisten arvojen jalostaminen ja avoin julis-